

Taras, Halina / Taras, Wojciech

"Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki. T. 1", pod red. Wojciecha Szafrąńskiego, Poznań 2007 : [recenzja]

Archeologia Polski Środkowowschodniej 10, 320-322

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina Taras, Wojciech Taras

Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki, tom I,
pod red. Wojciecha Szafrąńskiego. Poznań 2007. Wydawnictwo Poznańskie, 198 s.

Wielce zajmująca jest geneza prezentowanego opracowania, gdyż stanowi ono efekt końcowy międzykatedralnych dyskusji na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zainicjowanych popularnością sesji *Prawo a dzieła sztuki*, zorganizowanej wraz z Europejskim Stowarzyszeniem Studentów Prawa (ELSA). Pomysłodawcy zwrócili uwagę nie tylko na istnienie rozbudowanych regulacji prawnych dotyczących poszczególnych aspektów działalności kulturalnej, lecz także na życiorysy wielu absolwentów studiów prawniczych, którzy dzisiaj funkcjonują w świadomości społecznej przede wszystkim jako wybitni i zasłużeni artyści¹. Mając to na względzie, każdy z czterech planowanych tomów będzie zawierał prezentację sylwetki prawnika „silnie związanego” ze sztuką. W omawianej pracy przedstawiono postać Tadeusza Cypriana (1898-1979), profesora prawa karnego UAM i przez pewien czas kierownika Katedry Prawa Karnego UMCS, autora kilkudziesięciu książek i ok. 600 artykułów o fotografii (s. 189-198). Inicjatywa ta jest godna najwyższej pochwały, bowiem jest odczuwana potrzeba syntezy wiedzy dla rozwiązywania coraz bardziej złożonych i kompleksowych problemów społecznych. Wynik tego procesu stanowiłby przeciwwagę dla postępujących zjawisk dyferencjacji już nie tylko nauki, ale wręcz poszczególnych jej gałęzi i dziedzin, których źródłami są coraz większa liczba osób zajmujących się coraz węższymi problemami, stan izolacji pomiędzy jednostkami naukowymi i badaczami, jak też – paradoksalnie – lawinowo przyrastająca ilość informa-

cji na dany temat, której selekcja stanowi już sztukę samą w sobie. Autorzy przedstawili zagadnienia z zakresu prawa administracyjnego, cywilnego i karnego (materialnego i procesowego) w szczytnej intencji *wskazania właściwych kierunków interpretacji prawa*. Najlepszym miernikiem oceny powyższego zamierzenia będzie lektura zawartych w tomie tekstów, czego skromną namiastką jest niniejsza recenzja.

Opracowanie otwiera artykuł Andrzeja Skoczylasa *Wywóz zabytków za granicę – zagadnienia administracyjnoprawne* (s. 9-23), w którym mocno zaakcentowano problem, w jakiej formie procesowej ma nastąpić wydanie pozwolenia na wywóz zabytku lub odmowa wydania takiej zgody, gdyż formę decyzji administracyjnej przewidziano jedynie w art. 56 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami², co może sugerować, że poza powyższym przypadkiem cofnięcia pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę, wszystkie inne rozstrzygnięcia przybierają inną formę działania administracji publicznej. Autor słusznie zaznacza, iż w sytuacji, gdy uprawnienia i obowiązki obywatela nie powstają wprost z mocy przepisów prawa, ale jako wynik konkretyzacji wywiedzionej z nich normy prawnej, to właściwy organ administracji publicznej ma obowiązek dokonać tej konkretyzacji w drodze wydania decyzji administracyjnej. Warto przypomnieć, że decyzja administracyjna kończy ogólne postępowanie administracyjne, gwarantujące zainteresowanemu czynny udział w dokonywaniu czynności dowodowych, wgląd do zgromadzonych akt sprawy czy możliwość zapoznania się z uzasadnieniem podjętego rozstrzygnięcia,

¹ Studenci wydziałów prawa zdobyli sławę chyba we wszystkich, nieraz bardzo odległych, dziedzinach nauki i sztuki; zob. bliżej W. Taras, *Pochwała studiów prawniczych*. W: *Jaakość administracji publicznej*, red. J. Łukasiewicz. Rzeszów 2004, s. 470-481.

² Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm. Na temat decyzji administracyjnej zob. zwłaszcza K. M. Ziemiński, *Indywidualny akt administracyjny jako forma prawna działania administracji*. Poznań 2005.

a ponadto podlega ona kontroli wojewódzkiego sądu administracyjnego na podstawie kryterium zgodności z prawem. Nie sposób więc zaprzeczyć, że forma decyzji administracyjnej zapewnia obywatelowi prawo do prawidłowego procesu przyznane przez art. 45 ust. 1 i 78 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*³. W zakończeniu Autor postuluje jednak zmianę ustawy z 2003 r. przez określenie wprost w jej przepisach formy rozstrzygnięć wojewódzkich konserwatorów zabytków i Głównego Konserwatora Zabytków w sprawie pozwolenia lub odmowy pozwolenia na wywóz zabytku poza granice kraju.

W obszernym tekście *Eksperci i ekspertyzy na rynku dzieł sztuki* (s. 27-51) Alicja Jagielska, Wojciech Szafranski i Michał Skąpski przedstawiają proces powstawania w Polsce wolnego zawodu eksperta sztuki w kontekście wielu uwarunkowań prawnych i technicznych. Podkreślają znaczenie Kodeksu etyki zawodowej Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM), bowiem błędna opinia muzealnika naraża prestiż muzeum na poważną szkodę, dokonują klasyfikacji ekspertyz, badają aspekty cywilnoprawnej odpowiedzialności eksperta w stosunku do zleceniodawcy i osób trzecich, wreszcie opisują sposoby badania autentyczności dzieł sztuki, aby podzielić zapatrywanie wyrażane wcześniej w literaturze przedmiotu, że *historycy sztuki i konserwatorzy wzięli na siebie ciężar ponad miarę swoich możliwości i pomoc ekspertów kryminalistycznych z zakresu fizyki, chemii czy biologii jest niezbędna* (s. 51).

Analizę Rafała Sikorskiego *Obrót dobrami kultury w prawie wspólnotowym* (s. 53-76) kończy stwierdzenie, że państwa członkowskie Unii Europejskiej zachowują *stosunkowo duży margines swobody w kształtowaniu krajowego ustawodawstwa dotyczącego obrotu dobrami kultury*, zaś postanowienia Dyrektywy Rady (WE) 93/7 z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego oraz Rozporządzenia Rady (EWG) nr 3911/92 z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie eksportu dóbr kultury do państw trzecich, ułatwiają państwom członkowskim ochronę własnego dziedzictwa kulturowego przez wprowadzenie obowiązku poszanowania wewnętrznych regulacji publicznoprawnych w tym zakresie, aczkolwiek regulacje wspólnotowe oparte na zasadzie swobody przepływu towarów mogą doprowadzić do złagodzenia restrykcyjnych przepisów prawnych niektórych członków UE.

Instytucja *droit de suite* przybliżona przez Katarzynę Klafkowską-Waśniowską, a sprowadzająca się do *uprawnienia autora (lub jego spadkobierców) do otrzymania wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży egzemplarzy określonych utworów* (s. 77), zostanie tu pominięta, gdyż ze swej natury nie może mieć zastosowania do zabytków archeologicznych.

Natomiast każdego muzealnika zainteresuje rzetelne opracowanie Maksymiliana Stanilewicza *Szczególne uprawnienia muzeów do nabywania zabytków w świetle art. 20 ustawy o muzeach* (s. 109-123), tym bardziej, że przedstawił on praktyczne znaczenie nowelizacji powyższego przepisu dokonane ustawą z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której uprawnienie muzeum do realizacji pierwszeństwa i prawa pierwokupu przysługuje już nie w stosunku do „dóbr kultury”, lecz „zabytków”⁴. Jak łatwo się domyślać ustawowe gwarancje uprzywilejowanej pozycji tzw. muzeów rejestrowanych w obrocie zabytkami muszą być poparte stosownymi pozycjami każdorocznej ustawy budżetowej, inaczej zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zostanie sprowadzone do listy pobożnych życzeń i katalogu wzajemnych żalów.

Krótki artykuł Róży Dembskiej *Problemy dziedziczenia kolekcji w świetle polskiego prawa spadkowego* (s. 125-129) dotyczy w szczególności pojęcia kolekcji w prawie cywilnym i zagadnienia jej dziedziczenia przez kilku spadkobierców w przypadku sporządzenia testamentu przez testatora.

Optymizmem napawa teza opracowania Anny Gereckiej-Żołyńskiej *Rozważania wokół współczesnych problemów karnoprawnej i karnoprocesowej ochrony zabytków* (s. 131-141), iż model ochrony zabytków normowany przez powyższą gałąź prawa jest ugruntowany i rzadko podlega modyfikacji, a w przypadku takowych nie zawsze są one korzystne, np. osłabienie ochrony zabytku przed zniszczeniem w nowym kodeksie karnym z 1997 r.⁵, na szczęście dość szybko naprawione w ustawie z 2003 r. o ochronie zabytków. Warto też podkreślić inny pogląd Autorki, że polskie regulacje prawne w powyższym zakresie odpowiadają postulatом zgłaszanym na forum międzynarodowym.

⁴ Odnośnie zakresów wymienionych w tekście pojęć zob. np. P. Dobosz, *Administracyjnoprawne instrumenty kształtowania ochrony zabytków*. Kraków 1997, s. 78-79; J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*. Kraków 2001. Tom 1, s. 66-72; R. Golat, *Podstawy prawa kultury*. Poznań 2006, s. 173-174; K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*. Kraków 2007, s. 42-58.

⁵ Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

³ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Już tytuł następnego tekstu Alicji Jagielskiej i Wojciecha Szafrąńskiego *Rekompensata czy zwrot? Wokół problematyki zabytków ruchomych przejętych w trakcie realizacji reformy rolnej z 1944 r.* (s. 143-164) wskazuje na zawartą w nim problematykę. Dekret PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej⁶ nakazywał przejście na własność Skarbu Państwa obiektów rolnych, w tym dworów wraz z całym wyposażeniem, często z bogatymi zbiorami zabytków i dzieł sztuki. Znaczna ich część trafiła do muzeów, pozostała uległa zniszczeniu lub została rozkradziona. Autorzy zadali sobie trud sumiennego zebrania orzecznictwa sądowego dotyczącego zasadności dochodzenia prawa dawnych właścicieli i ich spadkobierców do zwrotu przejętych zabytków, jak też dokonali krytycznej analizy treści dotychczasowych projektów ustaw reprivatyzacyjnych.

Artykuł Justyna Piskorskiego *Kontratyp sztuki?* (s. 165-172) dotyczy odpowiedzialności karnej twórcy sztuki współczesnej.

Ostatnie opracowanie, pióra redaktora tomu *Uwagi o nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (s. 173-188) ma istotne znaczenie, gdyż analizuje zmiany wyżej wskazanej ustawy wprowadzone w 2006 r.⁷, które w ocenie Autora *stanowią zapowiedzi gruntownej przebudowy ustawy o ochronie zabytków*. Pozytywną ocenę uzyskały regulacje prawne odnoszące się do przystosowania ustawy do wymogów prawa unijnego, penalizacja fałszerstwa zabytków i handlu takimi przedmiotami, jak też określenie maksymalnego terminu wydania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków pozwolenia na prowadzenie wstrzymanych badań, prac, robót i innych działań przy zabytku. Bardzo krytyczne uwagi zostały natomiast zgłoszone wobec nowelizacji art. 31 ustawy z 2003 r., w obecnym brzmieniu nakładającym na podmiot realizujący nowe zalesienia lub zmieniający charakter dotychczasowej

działalności leśnej w terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz sporządzenia ich dokumentacji, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony tych zabytków. Zdaniem Autora, przepis ów jest niezgodny z art. 31 ust. 3 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, bowiem ten zawiera enumeratywny i zamknięty katalog przesłanek pozwalających na ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności, wśród których brak ochrony zabytków. Wprowadzenie odpłatności za przekazaną wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków dokumentację badań, wykonaną na zlecenie inwestora, byłoby skuteczną ochroną tego ostatniego przed zbyt pochopnym podejmowaniem decyzji o niezbędności przeprowadzenia badań archeologicznych. Autor wyraził żal, że podczas nowelizacji ustawy z 2003 r. nie dokonano reformy służb konserwatorskich przez przekształcenie ich w niezespoloną administrację rządową z Głównym Konserwatorem Zabytków na czele. Darmo jednak szukać argumentów merytorycznych, które uzasadniałyby wyłączenie wojewódzkich konserwatorów zabytków z administracji zespolonej pod zwierzchnictwem wojewody sprawującego władzę administracji ogólnej⁸. Można więc odnieść wrażenie, iż jedynymi przyczynami zainicjowania kolejnej modyfikacji ustroju terenowych organów administracji publicznej jest podniesienie prestiżu pracowników służb konserwatorskich i łatwiejszy dostęp do rozdzielanych przez budżet państwa pieniędzy podatników.

Do niedawna prawników mających coś rozsądnego do napisania na temat ochrony zabytków można było policzyć na palcach jednej ręki. Ostatnie lata zmieniły ten stan rzeczy, przybywa badaczy, inicjatyw i programów. Wśród nich zasługuje na uznanie zamierzenie pracowników Wydziału Prawa i Administracji UAM, a to z uwagi na długofalowość, integracyjny charakter i przystępność przekazywanych treści.

Dr Halina Taras
Instytut Archeologii UMCS w Lublinie
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
htaras@o2.pl

Dr Wojciech Taras
Instytut Administracji i Prawa Publicznego UMCS w Lublinie
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 5
20-031 Lublin
wojtara1960@o2.pl

⁶ Dz. U. Nr 4, poz. 17.

⁷ Dz. U. z 2006 r. Nr 50, poz. 362 i Nr 126, poz. 875.

⁸ Wśród przyczyn uzasadniających wyodrębnienie z administracji zespolonej (ogólnej) pionu organów administracji niezespolonej (specjalnej) najczęściej wymienia się konieczność utrzymania scentralizowanego kierownictwa z uwagi na wagę wykonywanych zadań (administracja skarbową i wojskową), uwarunkowania geograficzne (administracja morska i górnicza) oraz wąską specjalizację techniczną (urzędy probiercze), zob. E. Ochendowski, *Organy administracji niezespolonej i zakłady administracyjne*. W: System prawa administracyjnego. Tom 2, red. J. Jendrośka. Wrocław 1977, s. 301-305; M. Jełowicki, *Organy administracji specjalnej*. Warszawa 1990, s. 24-35; Z. Leoński, *Zarys prawa administracyjnego*. Warszawa 2000, s. 45-54 i 121-123; E. Knosala, *Zarys nauki administracji*. Kraków 2005, s. 124.